

Osobnost Ive Glavana: Život i rad, uspjesi i padovi

Boško Barac

U svojem uvodnom predavanju o razvoju i perspektivama hrvatske neurologije održanom na 4. Hrvatskom neurološkom kongresu u Osijeku (7. do 10. rujna 2005.) posebno sam naglasio ulogu moralne osobnosti primariususa Ive Glavana, osnivača Neuropsihijatrijskog odjela u Osijeku, njegov entuzijizam i altruizam, ocijenivši ga kao jednog od dvojice «vizionara i kreativnih inovatora» moderne hrvatske neurologije: Dogana i Glavana:

«Pri tomu nam mogu biti pred očima primjeri vizionara i kreativnih inovatora u našoj neurologiji: Dogana i Glavana. Sergije je Dogan (1916-1979) svojim ispravnim vizionarstvom usmjerio razvoj naše neurologije, insistirajući na užim specijalizacijama i potrebi da suvremeni neurolog dobro poznaje i intenzivno prati novosti u temeljnim neurološkim znanostima, da bi mogao adekvatno primijeniti kompleksne postupke u suvremenom vođenju neuroloških bolesnika. Ivo je Glavan (1898-1977) svojim altruistički i optimistički intoniranim naporima na stvaranju nacionalne neurološke literature, ne obazirući se na grubosti sredine, uz istovremenu intenzivnu suradnju s Europskim i svjetskim centrima, pokazao primjer jedine alternative bježanju naših intelektualaca među strane ljude i u tuđe krajeve.» (1)

Sergije je Dogan (1916-1979) svojim vizionarstvom ispravno usmjerio razvoj hrvatske neurologije, usmjeravajući ju k užim specijalizacijama i potrebi poznavanja i praćenja novosti u temeljnim neurološkim znanostima za razvoj kliničke neurologije. Ivo Glavan (1898-1977) je pak svojim altruistički i optimistički intoniranim naporima na stvaranju nacionalne neurološke literature, ne obazirući se na grubosti sredine, uz istovremenu intenzivnu suradnju s Europskim i svjetskim centrima, «pokazao primjer jedine alternative bježanju naših intelektualaca među strane ljude i u tuđe krajeve».

Dok je Dogan imao sreću da je u vremenima burnih političkih promjena od kraja «Prve, Kraljevske Jugoslavije», kroz ratne vrtloge Drugog svjetskog rata i poslijeratnih zbivanja u «Drugoj, Titovoj Jugoslaviji», protutnjio poteškoće i neprilike uz podršku sredine, Ivo Glavan je imao, gotovo suprotno, veoma često nerazumijevanje lokalne sredine, pa i šire, odsustvo podrške tadašnjih čimbenika hrvatske javnosti i politike, ali i vlastite struke, katkad uz zakulisne intrige, zavist i ogovaranja, i gotovo neprestane otpore. Umjesto nagrada i priznanja u Hrvatskoj je često doživljavao geste zavisti i zloću sredine, no kao visoko moralan čovjek, ljubitelj znanosti

i umjetnost, ne pripadajući ikakvim grupacijama ni političkim opcijama, uzdao se u snagu rada i poštenja, odano se predavao djelovanju za dobrobit svojih bolesnika i razvoja svoje struke, altruistički prenoseći svoja iskustva i spoznaje iz najnaprednijih europskih centara u našu tada zaostalu sredinu.

U tomu tragičarskom krugu, nažalost, nije bio osamljen. Sjetimo se, na primjer, sudbina samo nekih zaslužnih ljudi: osnivača hrvatske neurologije Mihaila Lapinskog, velikog hrvatskog slikara Joze Kljakovića, hrvatskog kulturnog radnika Ise Kršnjavoga, ali i grčkog filozofa Sokrata.

Treba stoga zahvaliti prvenstveno dru Milivoju Kovačiću, koji je počeo istraživati njegov životopis i stručni opus potaknut slučajnom informacijom da je Ivo Glavan bio rođen u Koprivnici. Savjesni i marljivi istraživač hrvatske kulturne i medicinske baštine dr. je Kovačić započeo pripremati monografije o zaslužnim liječnicima rođenima ili djelatnima u Koprivnici kao naknadnu nagradu i zahvalu hrvatskim liječnicima. Nakon izdane monografije posvećene dru Niki Selaku, prvom ravnatelju bolnice u Koprivnici, hrvatskom liječniku koji je među prvima u nas pisao i o neurološkim problemima, dr. Kovačić je organizirao 10. svibnja 1997. g., memorijalni sastanak povodom 20-godišnjice Glavanove smrti u Koprivnici, kojemu sam kao tadašnji Predstojnik Neurološke klinike u Osijeku imao zadovoljstvo osobno prisustvovati. Referati izneseni na tom sastanku objavljeni su uskoro i u monografiji izdanoj u redakciji dra Kovačića, kao prvi sustavno pisani i dokumentirani materijal o životu i radu Ive Glavana - čovjeka koji je zadužio hrvatsku medicinu i kulturu prvim i velikim udžbenikom i priručnikom iz neurologije i time postavio temelje hrvatske neurološke terminologije, ali također osnivača neurologije i psihijatrije u Osijeku i Slavoniji. Kovačićeva je knjiga o Glavanu bila tiskana u svega 500 primjeraka, pa ona ostaje izuzetno vrijedan prilog povijesti hrvatske neurologije i psihijatrije, ali i naše kulture.

Treba zahvaliti svim njegovim suradnicima, referentima na sastanku 1997. godine i autorima priloga knjige za uloženi trud: vrijednom povjesničaru hrvatske medicine Vladimiru Dugačkom, profesoru Nikoli Mandiću, tada Predstojniku psihijatrijske klinike KB Osijek za dokumentirane i provjerene podatke objavljene u knjizi, te pok. profesorici Biserki Beliczi, autorici proslava i konzultantici u monografiji. Koliko marimo o našim velikanima govori i podatak, koji je iznio dr. Kovačić, da prije njega nitko nikad nije kontaktirao obitelj – danas već pokojnu kćer Ive Glavana gospođu Veru Jurčec i njezina također pokojnog supruga, odvjetnika Marijana. Zahvaljujući dru Kovačiću spašeni su podatci o životu i radu Ive Glavana, pa zato Kovačićevu monografiju smatramo i važnim prilogom povijesti hrvatske medicine i kulture.

Osobno sam i rodbinski povezan s Ivom Glavanom, jer je bratić Ive Glavana, Ljubomir, bio oženjen Vlastom, sestričnom moje majke Nevenke r. Barac. Iako se nismo često osobno sretali, živeći i radeći daleko jedan od drugoga, bili smo povezani putem kćeri Ljube i Vlaste Glavan, moje sestrične u drugom redu, Marice, udate Juras. S tom obitelji smo kao djeca izmjenjivali posjete, zajedno ljetovali u Crikvenici, pa sam s Maricom ostao vezan sve do današnjih dana, pa tako imao i indirektno kontakte s Ivom Glavanom. Točni su podatci, da je Prim. Glavan rođen kao blizanac uz sestru Ivanu, dok su starija braća: Anđelka i Zlatko, bila rođena u Brodu na Savi i Lapcu Donjem, od oca Angjela, kraljevskog kotarskog suca, Primorca rodnom iz Sušaka (Trsata, danas dijela Rijeke) i majke Desanke. Kao sudac i državni službenik prema tadašnjim je pravilima često mijenjao mjesto rada, pa se i obitelj morala seliti, kako što je opisao Kovačić, a majka je bila shodno tadašnjim građanskim običajima domaćica i skrblila se za djecu i njihovo obrazovanje.

Otac Anđelo, kasnije bio sudac u Zemunu i Zagrebu, završio je svoj radni vijek kao sudbeni vijećnik na Sušaku. Mali je Ivo zbog obiteljskih razloga započeo «pučku školu» u Koprivnici, završio u Zemunu, polazio klasičnu gimnaziju u Zagrebu i završio u Sušaku, gdje je i maturirao s odličnim uspjehom. Započevši studij medicine na Medicinskom fakultetu u Innsbrucku 1917. god., zbog rata ga je krajem 1918. g. u trećem semestru morao napustiti, te je treći i četvrti semestar završio na novoostvorenom fakultetu u Zagrebu (tada je morao upoznati i osnivača hrvatske neurologije Mihajla Lapinskog), a peti do desetog upisivao u Pragu te na Češkom Karlovu fakultetu bio 1923. god. promoviran za liječnika opće medicine. Paralelno s Medicinskim upisivao je četiri semestra biologije i antropologije na Prirodosnanstvenom fakultetu Karlova univerziteta i travnja 1924. g. obranio disertaciju o antropometrijskim istraživanjima patoloških promjena na očima kod oksicefalnih glavica. Time je pokazao ne samo izuzetnu marljivost, nego i znanstveno usmjerenje svojih medicinskih pogleda, shvativši već tijekom studija kako treba istraživati mehanizme nastanka bolesnih fenomena u živčanom sustavu. To će ga kasnije privući traženju radikalnijih načina liječenja, pa i neurokirurškim metodama, u vrijeme kada je moderna neurologija još prolazila svoju deskriptivno-epistemološku fazu s ekspektativnim, gotovo nihilističkim pristupom liječenju, što se nastavilo sve do šezdesetih godina prošlog stoljeća.

Ostatak životnih uspjeha i priznanja, ali i nedaća, podvala, nezahvalnosti i zloće, poznat je iz Kovačićeve monografije i zapisa kolega koji su o njemu ranije pisali. Ipak treba uvijek ponovno naglašavati da je Glavan bio oduševljeni proučavatelj medicine i nasljedovatelj najboljih tradicija Europske neurološke škole, znatiželjan pratilac novih iskustava i željan spoznaja o novim istraživanjima. On je u razdoblju prije Drugog svjetskog rata intenzivno, studiozno i planski posjećivao najbolje europske centre u Francuskoj, Njemačkoj i Austriji, nastojeći u kratkim boravcima, koje je uglavnom sam osiguravao stvarajući europske znance, pratio svjetska zbi-

vanja u vrijeme kad nije bilo interneta, a stručni su časopisi stizali kasno i u malom broju. On se smatrao sposobnim da svojim intelektualnim potencijalima može preuzeti ulogu «mosta» između razvijenih zemalja Evrope i zaostale Hrvatske. Čitajući strane knjige i časopise, on je stalno imao pred očima svoju buduću knjigu, koja će pomoći da hrvatskim neurolozima i psihijatrima prikaže najnovija dostignuća u struci i potakne njezin brži razvoj u nas. Imao je predilekciju prema neurologiji, jer mu je bila bliža, predviđajući skoru pojavu dokazivih veza između patoloških procesa u živčanom sustavu i njihovih kliničkih emanacija – neuroloških ili psihijatrijskih

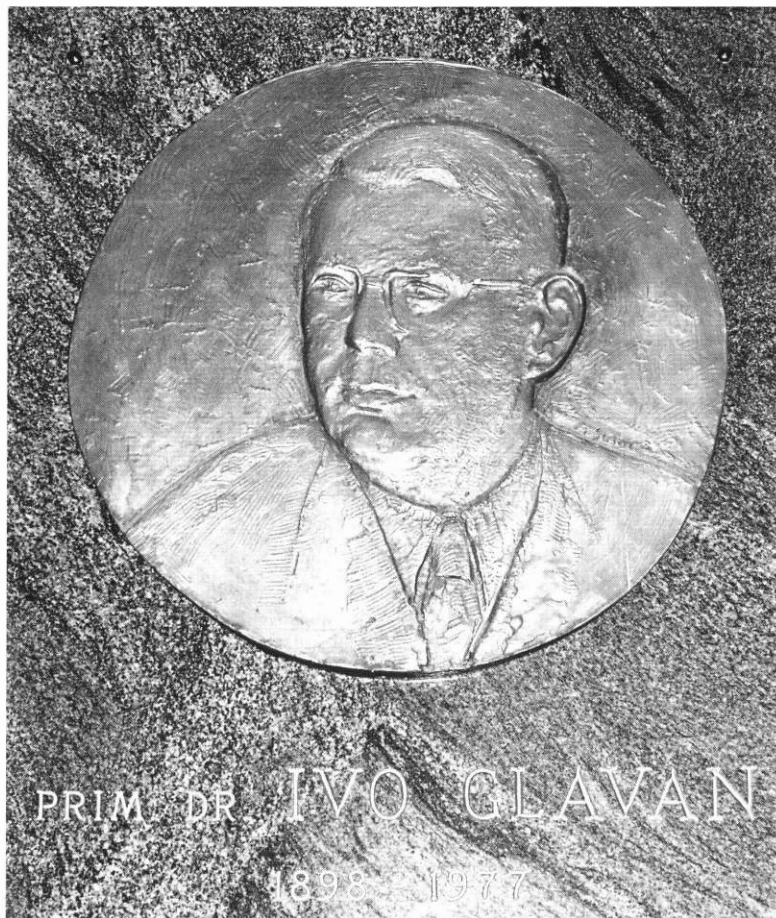

Desno - današnja zgrada Klinike za neurologiju, u kojoj je primarius dr. Ivo Glavan postavljao znanstvene i stručne temelje osječke neuropsihijatrije

simptoma. Ovo sam to bolje razumio, jer su me kao završenog neuropsihijatra mučila slična razmišljanja u dilemama izbora između neurologije i psihijatrije. Iako su me manifestacije psihijatrijskih bolesnika fascinirale svojom mističnošću kao doživljaji najviše kategorije specifični za čovjeka, katkad praćeni gotovo nevjerovatnim umjetničkim kreacijama slobodne plovidbe ljudskog duha, izabrao sam ipak neurologiju kao područje svojeg djelovanja, četrdesetak godina iza Glavana, zbog sličnih motiva.

Kasnije će Glavan, nakon formiranja Banovine Hrvatske, dekretom banske vlasti morati i protiv svoje volje otići iz Zagreba u Osijek kao osnivač Neuropsihijatri-

jskog odjela, gdje će tek pri kraju svojeg djelovanja i dugih iscrpljujućih bitaka uspjeti stvoriti, za ono vrijeme i mjesto, dobru kadrovsku jezgru neuropsihijatarata. Nikad nije objašnjeno kako je došlo do izbora Ive Glavana za osnivača novog odjela neu-

Reljef - spomen ploča primariusa dr. Ive Glavana, u zgradi Klinike za neurologiju podsjetnik je upornosti i obveza današnjim i budućim generacijama prema velikom vizionaru

ropsihijatrije u Osijeku, tj. njegova administrativnog premještanja iz Zagreba, gdje je bio među tada vodećim neurolozima. Danas je teško reći, da li je za to bio razlog zavist politički jačih kolega, ili zaista njegovo izraženo odskakivanje iznad tadašnjeg prosjeka s iskrenom željom odgovornih da se u Osijeku stvori jezgro jake neuropsihijatrije. Sam nije nikad izražavao sumnju u nekog pojedinca, nego je, kao što

su opisali prethodnici, svojski, savjesno i sustavno prionuo da svoju «misiju» što uspješnije dovrši nakon što je propao pokušaj da se vrati u Zagreb (2, 3, 4).

Dr. Kovačić u svojoj raspravi piše: «U dugogodišnjem medicinskom djelovanju prim. dr. Ivo Glavan bio je ponajprije dobar čovjek i liječnik, stručnjak neuropsihijatar i znanstvenik koji je u svojem svakodnevnom radu znao povezati teoriju i praksu. Bio je napose obdaren organizacijskim sposobnostima, pa se nisu prevarili oni koji su ga početkom 1940. godine iz Zagreba poslali u Osijek da tamo organizira neuropsihijatrijsku djelatnost.» (5)

Kolege koji su o njemu pisali gotovo uvijek su se bavili problemima izuzetnog ljudskog lika primariususa Glavana.

Tako profesor Mandić u svojim razmatranjima piše:

«Bio sam s njim na susretu koji je održan na Neuropsihijatrijskom odjelu 1976. godine, kada je govorio o vlastitom 50-godišnjem iskustvu s neurologijom i psihijatrijom. Bio je to Dies academicus posvećen Glavanu. Tada sam bio mladi neuropsihijatar i vidio u njemu uzornog liječnika, izoštrenog neurologa i diva opće kulture.

Razmišljao sam o Glavanu: sin suca, s klasičnom gimnazijom u Zagrebu i na Sušaku, student medicine u Innsbrucku, Zagrebu i Pragu, oženjen 1922. godine (otac jedne kćeri), specijalist za nervne bolesti od 2. rujna 1927. godine, nakon uspješnih i plodnih godina rada u Zagrebu premješten u Osijek protiv svoje volje. Ambivalentan prema Osijeku, očigledno da 1942. godine kada se natjecao za šefa Neuropsihijatrijskog odjela u Novoj bolnici Zagreb "Rebro", nije bio izabran. Mobiliziran u Narodnooslobodilačku vojsku 16. travnja 1945. godine, a po završetku služenja 2. ožujka 1946. godine ponovo dolazi u Osijek i vodi Neurološko-psihijatrijski odjel u Osijeku. U personalnom odjelu Opće bolnice Osijek, u podacima o dr. Ivi Glavanu piše: "Na rad ne dolazi redovito, više gleda svoju privatnu praksu. Za vrijeme NDH bio je član ustaškog pokreta, sada je protivnik vlasti i korupcionaš, želi kapitalističko uređenje, klerofašistički nastrojen. Prema drugovima se odnosi rezervirano ". Napisao je to 27. kolovoza 1946. g. i potpisao je ravnatelj Opće bolnice u Osijeku.

Prepoznao sam u njegovu pogledu, držanju i ponašanju određenu dozu bola. Iza veličine, dobre interakcije i tolerancije, kao da je nešto govorilo: "Što bi još bilo da je bilo...", kao da je bilo odustajanja od stručnog i znanstvenog koncepta, kao da se pomirio sa sudbinom. Iza toga pomirenja kao da je nastao neki novi životni pogled prema svakoj društvenoj normi, koje su za njega bile norme prema društvenim prilikama. U tim možda neotkrivenim razlozima pronalazio sam odgovor na njegov

smiješak, njegovo fino ismijavanje, koje je ponekad, ovisno o sugovorniku, prelazilo u porugljivost.

Dalje su me navodile misli prema pogledu o razvoju čovjeka. Koliko sreća, koliko čovjekov mozak (njegova genetska kvaliteta i iskorištenost), a koliko okolina utječu na životni tijek ljudi? Okviri Glavanova razvoja utemeljeni u djetinjstvu bili su snažni, jasni i bogati. Njegova neurobiologija bila je stabilna, s dovoljno snage, ali i s dovoljno široka izbora, sa snagom modulacije želja i impulsa. Međutim, u snažno započetom i razvijenom skladu, kao da se po dolasku u Osijek, pod snažnim pritiskom okoline prvo u Zagrebu, a onda u Osijeku, događala neurobiološka izmjena, preraspodjela, pa su se uz stvaralački daljnji razvoj kod dr. Ive Glavana nesumnjivo javljale nove emocije koje su vezale određenu razinu duševne energije. Manifestirale su se u rezignaciji, ironiji i sarkazmu, sa čime je Glavan živio u Osijeku posebno nakon ipak preranog odlaska u mirovinu. Čini mi se da je Glavan osjećao da te njegove poruke razumijem.» (6)

Sličnom analizom profesor je Filaković u svojem prikazu Glavanova djelovanja pokušao osvjetliti njegovu osobnost koja je bila od presudnog značaja ne samo za razvoj neuropsihijatrije u Osijeku, nego općenito i za njegova utjecaja na razvoj hrvatske neurologije i psihijatrije:

«Unatoč krajnje nepovoljnim okolnostima, uz velika osobna odricanja, prim. dr. Ivo Glavan nije samo osnovao Neuropsihijatrijski odjel u Osijeku, nego je kao neuropsihijatar i čovjek široke kulture, pridonosio razvoju struke i medicinske znanosti kod nas i u svijetu pisanjem stručnih i znanstvenih članaka, a njegovo najpoznatije djelo jest prvi udžbenik iz neurologije napisan na hrvatskom jeziku pod naslovom "Živčane bolesti".... - Prikupljajući građu za članak o prim. dr. Ivi Glavanu, suočio sam se ne samo s njegovom veličinom kao liječnikom i znanstvenikom nego i s pitanjem koje su si moji uvaženi prethodnici pišući o njemu opetovano postavljali: "Kakav je on zapravo bio čovjek?". Slutili su da se upravo u odgovoru na to pitanje krije objašnjenje nekih njegovih odluka i postupaka, koji su bili od presudnoga značenja za razvoj neurologije i psihijatrije u Osijeku. Stoga ću u prikaz o prim. dr. Ivi Glavanu uvrstiti i podatke o njegovu podrijetlu, djetinjstvu i mladosti tj. podatke o razdoblju u kojem se biološki i psihološki razvio u osobu koja je svojom širinom pogleda, dubinom pronicanja u bit stvari, sustavnošću i ustrajnošću u postizanju postavljenoga si cilja, nadilazila prostor i vrijeme u kojem je djelovala. Ime prim. dr. Ive Glavana predstavlja više od imena zaslužnoga hrvatskog liječnika, jer iza njega stoji čovjek koji, svjestan svojih vrijednosti, ambiciozno teži europskomu medicinskom prostoru. U to ulaže veliki trud, no suočen sa stvarnošću povijesnoga trenutka u razvoju medicinske struke u nas, odriče se svojih ambicija i pristaje po nalogu nadležnih služiti u Osijeku onima koji su njegova stručna znanja i organizacijske sposobnosti trebali i više nego što su toga bili svjesni. Je li zbog tih odluka bio sre-

tan? Vjerojatno nije. Neki zapisi daju naslutiti kako je on u Osijeku neprestano potihio patio, ali mu moralni okviri njegove osobnosti u zadanim okolnostima nisu dopuštali drugi izbor. Bio je čovjek kojeg će Osječani pamtititi kao rijetkoga koji ih nije napustio na putu vlastitoga samopotvrđivanja, nego je prihvatio djelovati u gradu koji su mu drugi odredili kao sudbinu.» (7)

Primarius V. Dugački u svojem prilogu (8) analizira Glavanove stručne i znanstvene rasprave te dojmove sa studijskog putovanja u Francusku 1925. godine, citirajući njegov opis osobnosti velikih francuskih neurologa toga vremena. O profesoru Charlesu Foix-u Glavan piše: «On je bio veliki učenjak, liječnik i dobar čovjek. A možda je ovo posljednje i najkorisnije za njegove bolesnike». Ispravan je komentar cijenjenog kolege Dugačkog: «Poznavajući Glavanov životopis, ove se Glavanove riječi od slova do slova mogu prepisati za njega samoga.»

Koliko ljudska zloća i primitivizam mogu u kritičkim vremenima nanijeti velike i bezgranične štete govore posve izmišljene optužbe bolničkog direktora iz 1946: ne samo da Glavan nije bio član ustaških organizacija, nego nije nikad bio ni blizu takvih razmišljanja kao visoko moralni intelektualac, iskreni hrvatski rodoljub i kozmopolit, a kao iskreni i duboki vjernik i otmjeni intelektualac nikako nije mogao biti «klerofašist». Za takve se optužbe mogla tada lako izgubiti glava, a o njihovoj «istinitosti» dosta govori i njegov ne-izbor na natječaju za šefa nove neurologije na Rebru 1942. godine: za njega je to bila sreća, jer tko zna kako bi na to reagirali njegovi «prijatelji» nakon završetka rata. Slično nije Glavan reagirao ni na poziv 1944. god., inače uglednog i dobronamjernog, prof. Thallera da dođe na novoosnovani Medicinski fakultet u Sarajevu, tada ipak u organizaciji ustaških vlasti.

Mogu potvrditi da je to bila izrazito vjernička katolička obitelj, vrlo daleko od bilo kakvog simpatiziranja ustaštva ili drugih ekstremnih ideologija. Opisi Glavanovih druženja i navika u Osijeku odavao je blagog, profinjenog i otmjenog gospodina, koji je našao u Osijeku sebi slično društvo i u njemu se ugodno osjećao. Na gradski život Osijeka se tako adaptirao, da je grad Osijek volio gotovo kao Sušak, koji mu je bio draži zbog porijekla njegove obitelji i sjećanja na mladost. Svi ti opisi govore o otmjenosti njegova duha kao pravog hrvatskog intelektualca, Europejca visokih moralnih normi, kakve su se inače gajile u obitelji (5, 6).

Kao jedan od njegovih životnih zadataka, služeći mu istovremeno i kao duhovna terapija od nepovoljnih okolnosti koje su ga pratile, bio je rad na njegovoj knjizi, koju je stalno obnavljao novim podacima, osuvremenjivao ju i pronalazio bolja tehnička rješenja u uvijek novim izdanjima njegovog životnog djela: knjige udžbenika i priručnika «Živčane bolesti». U tome je do kraja života bio iskreni entuzijast, ne vodeći nikakvog računa ni o troškovima ni o zaradi pri izdavanju novih izdanja njegove knjige.

Prvo izdanje ove knjige Glavan je izdao u vlastitoj nakladi, s Lopašićevim predgovorom, pod naslovom: "Dijagnostika živčanih bolesti - Priručnik za liječnike i studente", 1937. g.. Knjiga je dobila visoke ocjene ne samo u domaćim časopisima, nego i u inozemstvu, osobito u slavenskih naroda, pa je češki recenzent preporučio da se knjiga zbog izuzetnih kvaliteta prevede na češki. Sam je Glavan u svojem predgovoru napisao da je knjiga rezultat ne samo studiranja literature, nego da "obrada građe odgovara vlastitom pogledu i orijentaciji na stanje moderne neurologije". Njegovo životno djelo doživjelo je još tri izdanja pod imenom "Živčane bolesti": 1951., 1957. i 1963. g., stalno ga obnavljao unoseći s velikom ljubavlju i najnovije podatke o dijagnostici i liječenju, pa su i nova izdanja knjige uvijek bila brzo rasprodana, u ono vrijeme u visokim nakladama, jer su se prodavala i koristila na prostorima širim od bivše Jugoslavije. Rano je spoznao važnost studiranja psiholoških i kognitivnih funkcija čovjekova mozga, jer je u kasnijim izdanjima mnogo prostora posvetio psihološkim funkcijama i njihovoj reprezentaciji u mozgu, po čemu se knjiga razlikovala od mnogih tada suvremenih udžbenika. Tako je bio prethodnik suvremenog koncepta "Neurologije ponašanja" kao uže neurološke discipline, važne kako za zreli mozak i njegove sposobnosti funkcijskog oporavka, tako i za fazu razvoja, pa i starenja. Neki preferiraju naziv «kognitivna neurologija», iako je to samo jedan dio šireg pojma istraživanja organskih temelja ljudskog ponašanja. Na to je upozorio još 1875. god. Hughlings Jackson, promatrajući psihičke promjene u bolesnika s epilepsijom, bilo kao izraz samog epileptičkog napadaja, bilo kao prolazni postiktalni «negativni fenomeni», posljedice epileptičkog napadaja, mehanizmom privremene paralize hijerarhijski viših dijelova mozga (12).

Nakon niza peripetija i podmetanja, umoran od intriga i sitnih zanovijetanja, na vlastiti je zahtjev bio umirovljen godinu dana ranije nego što je bila zakonska obveza, 1962. g. Kada je već bio u mirovini izašlo je 1963. godine Četvrto izdanje njegove knjige «Živčane bolesti». Bilo je to prilika da mu se još jednom dade priznanje, a i prilike su se, kao što je poznato, znatno izmijenile od onih koje su vladale 1945. godine. Tako sam i ja slučajno saznao, da je 14. 4. 1964. g. dobio iz ruku Predsjednika Općine Osijek g. Branka Runjea «Nagradu Grada Osijeka ««Božidar Maslarić»» za životno djelo» kao najveće priznanje Grada (13). To je bila godina nakon izlaska Četvrtog izdanja njegove knjige, vjerojatno na poticaj vodećih ljudi u Klinici i Bolnici, da mu se Grad moralno oduži za dugogodišnji trud koji je ulagao u podizanje zdravstva u Osijeku i okolici organiziranjem neuropsihijatrijskog odjela i službe u osječkoj Zakladnoj bolnici «Huttler-Kohlofer-Monsperger» za potrebe Osijeka i Slavonije.

U mirovini je mogao mnogo lakše i u miru pripremati i peto izdanje i predavši ga tek 1973. g. tadašnjoj "Medicinskoj nakladi" u Zagrebu. Meni je bila čast što me je (na njegovu sugestiju) "Medicinska naklada" odredila za recenzenta ponuđenog novog izdanja njegove knjige: ocijenio sam ju najvišom ocjenom i preporučio da se

objavi ne samo kao izuzetno medicinsko djelo, nego i kao dobar poslovni ulog, predviđajući i ovaj puta velik uspjeh i brzu prodaju, jer su ranija izdanja koristili ne samo neuropsihijatri nego i liječnici iz čitave Jugoslavije i šire.

Zašto knjiga nije nikad bila objavljena, nikad nisam uspio saznati. Da li je bio još neki "tajni" recenzent, ili je u igri bila ponovno neka politička zakulisna igra ili su bili drugi razlozi, može se samo pretpostavljati. Ja sam bio zagubio svoju prepisku s Glavanom: kako sam ju u međuvremenu našao, koristim ovu priliku 80-godišnjice dolaska u Osijek ovog velikana hrvatske medicine i kulture, za objavu svoje recenzije i pisama koje sam tada primio od Ive Glavana, a koja na najbolji način potvrđuju već objavljene studije o njegovu značaju kao čovjeka, liječnika i znanstvenika. Tekst recenzije za Peto izdanje Glavanove knjige glasi:

MEDICINSKOJ NAKLADI

Zagreb, Šalata 3.

Na osnovi Vašeg dopisa 380/74. od 7.2.1974. te Ugovora o autorskom honoraru 382/74. šaljem Vam recenziju knjige Prim. Ive Glavana "Živčane bolesti".

Knjiga primariususa Glavana izašla je u I. izdanju još 1937. god. pod nazivom "Dijagnostika živčanih bolesti". Slijedeća tri izdanja bila su upotpunjena poglavljima o terapiji, te je tako knjiga dobila naziv udžbenika. U ranijim izdanjima, od drugog do četvrtog, knjiga je predstavljala u punom smislu riječi ne samo udžbenik, nego i jedini enciklopedijski priručnik kliničke neurologije u Jugoslaviji. Stoga nije čudo, što je i prof. Radojičić u predgovoru drugog izdanja svoje knjige "Klinička neurologija" 1964. god. posebno ističe zaslugu ovog udžbenika za odgoj niza generacija jugoslavenskih neuropsihijatara. Doslovce kaže: "Prvi jugoslavenski udžbenik neurologije "Dijagnoza živčanih bolesti" izašao je još pre rata, 1936. god., i pomogao brojnim generacijama studenata, među kojima i piscu ove knjige. U kasnijim izdanjima prerastao je u knjigu "Živčane bolesti", koja zauzima istaknuto mjesto u našoj medicinskoj literaturi."

Predloženo V. izdanje knjige predstavlja znatno nadopunjeno i redigirano izdanje, kod čega je autor dijelom zamijenio neka poglavlja i u toku redakcije knjige. Djelo predstavlja rezultat dugogodišnjeg i kontinuiranog rada na praćenju medicinske literature i promjena koje su se dogodile u dijagnostici i terapiji neuroloških bolesti. Posebna je vrijednost knjige, da je jedan autor uspio dati jedinstveni pregled razvoja medicinske misli u pojedinim problemima unutar jedne struke, što je danas rijedak slučaj i u svjetskim razmjerima. Budući da udžbenik istovremeno predstavlja i suvremeno stanje dijagnostike i terapije neuroloških bolesti, to će i ovo izdanje sigurno doživjeti sudbinu ranijih, u smislu što će postati popularni i široko upotrebljavani priručnik ne samo za pripremanje ispita iz neurologije za studente medicine, specijalizante iz neurologije i psihijatrije, nego i priručnik širokog broja praktičara neuropsihijatara i drugih liječnika koji se susreću s ovim problemima. Dijag-

nostički dijelovi udžbenika dopunjeni su novim metodama pretraga, dok se u terapijskom dijelu daju nove tendencije terapijskih nastojanja. U tom dijelu knjiga je uglavnom uspjela koliko je to u našim uvjetima moguće dati adekvatni pregled mogućnosti liječenja suvremene medicine.

Knjiga je pisana dobrim medicinskim jezikom baziranom na tradiciji hrvatskog medicinskog jezika. Sitnija dotjerivanja mogu se obaviti prilikom jezične lekture. Smatram da se knjiga može tiskati kao pomoćni udžbenik za medicinare, i kao priručnik za neurologe, psihijatre i ostale liječnike opće medicine i specijaliste, te da će u toj funkciji potpuno odgovoriti svojoj namjeni. Budući da je to jedino djelo takvog karaktera u hrvatskoj medicinskoj literaturi, smatram, da bi knjigu trebalo što prije tiskati, budući da su ranija izdanja prema moje saznanju razgrabljena.

U Zagrebu, 1. lipnja 1974. god.

Boško Barac, Dr. sc. med., naslovni docent

Nisam poslao tekst recenzije Ivi Glavanu, smatrajući to neprimjerenim, a i u nadi, da će na temelju moje recenzije, s jasnom preporukom o potrebi i isplativosti tog pothvata, knjiga uskoro ugledati svijetlo dana. Prvi je razlog bio što hrvatski liječnici ni studenti nisu imali udžbenika ni priručnika za neurološke bolesti, osim skripata bez ilustracija i literature. Smatrao sam da i nama nastavnici, iako sam bio među tada mlađim nastavnicima u Hrvatskoj, treba takva knjiga, kao i praktičnim liječnicima.

Uskoro sam primio njegovo pismo kojim mi se zahvaljuje na recenziji i piše o slijedećim planovima i postupcima, iz čega sam se ponadao, da će knjiga uskoro u tisak. On mi je kasnije slao svoje «amandmane» s molbom, da stare dijelove teksta zamijenim novima, jer je neprestance, kako je spomenuo i Lopašić u predgovoru Prvom izdanju, obnavljao tekst pojedinih dijelova u skladu s najnovijim pogledima u napredcima u neurologiji. Bilo je to vrijeme, kada je naša struka počela kročiti novim dijagnostičkim i terapijskim putovima.

Primljeno pismo me je iskreno razveselilo:

Osijek, 24.VI. 1974.

Poštovani gosp. kolega Boško!

Gotovo istog dana tj. u subotu primio sam pismo od Marice, i Tureka pa kako je sada čitava stvar pošla ozbiljnim putem to sam slobodan da Vas o tome izvjestim.

Marica mi piše da ste spremni još ovu posljednju pošiljku amandmana zamijeniti u rukopisu /stare stranice izvaditi a nove umetnuti/ to Vas uljudno molim, da biste to Vi osobno umetnuli jer nemam povjerenja u osoblje naklade da bi oni takovu zamjenu ispravno izvršili ili ih možda i negdje zametnuli. To su sada zadnji amandmani,

a mislim da sam u toj godini odkako je rukopis predan nakladi mnogo štošta korisna izvršio /naime to ne bi bilo nikada gotovo jer rukopis ako se dugo drži netaknut on «fermentira» i traži nove amandmane/. Stoga se nemojte ljutiti da upravo Vas molim za to «prekomandovanje stranica izvršite Vi».

A sada ohrabrujuća vijest od g. Tureka. On piše da su recenziju od Vas primili i da će sada rukopis predati na jezičnu obradu i da će početkom rujna pristupiti slaganju strojnog sloga. Nadalje piše da će Ugovor o autorskom honoraru poslati za par dana. U daljnjem pasusu govori o ilustracijama koje ga muče, a mučile su ranije i mene ali sada sam našao jedno salamunsko rješenje koje ne će ometati rad na tisku a rješenje bit će vrlo jednostavno. Dakle vidite da je nakon trogodišnjeg zimskog sna započelo budjenje.

Gosp. Turek u tom pisnu poslao mi je i fotokopiju Vaše recenzije pa je ne trebate Vi slati kako me je to Marica pitala. Što se tiče Vaše recenzije s njome sam vrlo zadovoljan jer je sažeta, stvarna i objektivna pa Vam za sada samo ovim putem najsrdačnije zahvaljujem. Nadam se da će i g. Turek biti s njome zadovoljan jer to je zapravo njegova ideja bila da rukopis dokumentira pred upravnim odborom ili nekim drugim forumom kao neko pokriće za sebe jer je to naročito veliki i skupi izdavački podhvat.

Što se tiče «predgovora» pri čemu sam mislio na prof. Dogana to je isto ideja g. Tureka da knjiga bude na neki način preporučena i od šefa katedre. Ja ću s prof. Doganom o tome govoriti u mjesecu rujnu kad dodjem na godišnji odmor u Zagreb. Shvaćam situaciju šefa katedre prema provincijskom piscu. No takav slični slučaj bio je i sa prof. Lopašićem koji je napisao onako opširan predgovor u kojem je obuhvatio povijesni razvoj neurologije pa su mu neki profesori to predbacivali (jedan prof. rendgenologije rekao mi je da se je Glavan popeo na merdevine, a Lopašić sa zemlje gleda na njega!).

Ja ću za nekoliko dana izraditi plan ilustracija o čemu ću obavjestiti g. Tureka a Vas ću zamoliti da dadete svoje mišljenje o novim ilustracijama koje bi bile korisne za studente i opću praksu. Nadam se da ću to ovaj tjedan završiti i dostaviti Vam.

Gospodine kolega ja sam Vam neobično zahvalan za tu suradnju s moje strane koju ću ja znati cijeniti. Vi ste konačno suradnik odnosno savjetnik Naklade (ali mislim da je zajednička želja sviju nas tj. hrvatskih neurologa kao i izdavača) da ta knjiga bude što reprezentativnija i da možemo ponosno stupiti u naučnu konkurenciju s drugim kolegama iz drugih republika. Još bi možda bio slobodan da Vas zapitam kada ćete na godišnji odmor da još mogu koristiti Vašu prisutnost u Zagrebu.

Sa srdačnim pozdravima i poštovanjem
odani Vam

(Potpis:) Ivo Glavan

Namjerno sam ostavio u Glavanovim tekstovima njegov originalni jezik, pravopis i rječnik, pa i greške, ne samo zbog poštovanja prema velikom čovjeku i valjda najvećem hrvatskom neurologu, jer su i greške dijelom bile posljedica stare «pisaće mašine», koja npr. nije imala slovo «đ», pa ni oznake okruglih zagrada, nego i stoga što je kao stariji čovjek, a to se događa i daleko mlađim neprofesionalnim korisnicima pisanih strojeva ili suvremenih računala, koji nemaju automatske «ispravljiivače riječi i gramatike», katkad činio «omaške prsta». Očito, računajući na dobronamjernost primatelja njegovog dopisivanja, nije ih uvijek ni ispravljao!

Na njegovu molbu ja sam kontaktirao kolegu Tureka, tada studenta medicine, kojeg sam znao još iz dana «hrvatskog proljeća», kasnije liječnika neurologa, i pitao ga što je s knjigom. Uvijek sam dobivao odgovore da se ne može osigurati financijska konstrukcija, koja bi spriječila da njihovo relativno malo poduzeće ne padne u neprilike. Osobno vjerujem da je, uz sve Glavanove ograde, Turek zaista želio da se knjiga izda. Do današnjeg dana ipak nisam posve siguran o čemu se radilo, no to je svakako bio novi udarac za Ivu Glavana, koji mi je još neko vrijeme povremeno slao poruke o knjizi, a zatim, pred smrt, prestao.

Upravo je ganutljiv prvi odlomak njegovih «objašnjenja», u njegovim razmišljanjima što bi trebalo učiniti kako bi hrvatska knjiga neurologije bila što kvalitetnija i izgledala što ljepše. U tom dopisu spominje svoje kontakte s g. Turekom i prof. Jelom Krmpotić, no nisam saznao detalje o tim razgovorima:

«OBJAŠNJENJE

Moto: Znam zašto sam živio. Taj aforizam predstavlja sažetu subjektivnu misao o mom životnom radu koji se odnosi uglavnom na pet mojih izdanja knjige /dakako uključivši i ovo peto/. Aforizmi se često meću na pročelje knjiga pa i naučnih. Ako mislite da je suvišan ili nešto drugo možete ga izostaviti.

Portret / rad Miljenka Stančića kojeg ću poslati nakon sklopljenog ugovora da se ne bi zametnuo/ kao i biografski podaci dokumentiraju ličnost autora pa je tako on čitaocima bliži i zorniji i ne znači neko lično isticanje ili reklamiranje. Danas je to običaj i u dnevnoj štampi i na beletrističkim i naučnim knjigama.

Biografske podatke sada sam sveo na najbitnije kao sažetak pa se može zamijeniti s onim u rukopisu. Kako mislite.

Predgovor V. izdanju bit će takodjer naknadno poslan dok ustanovim komu trebam iskazati zahvalnost. Isto tako bit će poslan i popis literature. Ne znam tko će slagati kazalo /registar/.

U SADRŽAJU pojedini naslovi označeni crvenom kvakom na lijevoj strani znače novu materiju koje nije bilo u prijašnjim izdanjima. U cijelom tekstu odlomci označeni okomitom crvenom crtom na lijevoj strani znače tisak sitnim slovima /petit/.

Naslovi i podnaslovi kao i druge tiskarske varijacije u tekstu vrlo su važne za mnemotehniku i orijentaciju u knjizi pa se mogu usporediti s onim slogovima u prethodnom izdanju.

Papir i tisak kao i oprema knjige neka bude što bolje izvedeno da knjiga obzirom na peto izdanje /a i posljednje/ bude reprezentativnije i ponos «Medicinske naklade».

Što se tiče slika ne znam kako to drug Turek misli /njemu je sve jednostavno i lako izvedivo/. Klišeji iz prijašnjih izdanja vlasništvo je Medicinske knjige u Beogradu pa bi trebalo s njima stupiti u pregovore. Novije slike mogle bi se posuditi iz Funkcionalne anatomije o čemu sam ja govorio s prof. Krmpotić. Možda neke slike mogla bi posuditi i neurološka klinika uz napomenu vlasništva.

Naklada knjige: I. izdanja 1500, II, III i IV. po 5.000 komada.»

Očito je iz ovih Glavanovih objašnjenja da je on živio s knjigom u srcu i za knjigu u duhu, koja ipak nije nikad doživjela svoj izlazak. Bolno je doživljavao nerazumijevanje i nemar sredine, bio je previše otmjen, ponosan i dostojanstven da bi se spustio na razinu okrivljavanja bilo koga za eventualno potajno sprječavanje i namjerno onemogućavanje početka tiskanja knjige iz nekih drugih razloga. Ja osobno nisam mogao ništa doznati, kasnije su došle promjene i u «Medicinskoj nakladi», a i sâm u drugim obvezama i teškoćama nisam mogao voditi interes o izlasku knjige, što kao recenzent i ne bih službeno smio. Sam se Ivo Glavan osobno, pa i putem moje sestrične, prestao obraćati meni za pomoć. Ne znam kakav je ugovor imao s nakladničkom kućom, i da li su postojale mogućnosti da se nešto učini. Ja sam sve «amandmane» predao nakladniku, pa ni kod mene nije ništa ostalo od rukopisa.

U svojem članku objavljenom u Medicinskom vjesniku 1997. godine o «Ivi Glavanu i Neurologiji ponašanja» (9), novoj struci koja se najprije razvila u Americi tijekom posljednjih 20 – 30 godina, pa se i formirala pod tim nazivom kao uža specijalizacija, iako su i Evropski neurolozi duže vrijeme istraživali psihološke funkcije čovjeka, obično u suradnji s psiholozima, koristeći naziv termin «neuropsihologija», što se u SAD za ovaj uži pojam spoznajnih funkcija koristi naziv «kognitivna neurologija». Posljednje poglavlje članka posvetio sam vizionarstvu Ive Glavana:

«**Vizionarstvo Ive Glavana:** U svojem životnom djelu, knjizi "Živčane bolesti", Glavan je posvetio za ono vrijeme veliku pažnju području istraživanja psihičkih

funkcija mozga, podatak koji još jednom govori o interesu kojim je ove podatke tražio u suvremenoj literaturi. Već u drugom izdanju svoje knjige iz 1951. g. nalazimo podatke o važnosti procjene i mogućnosti liječenja poremećenih psihičkih funkcija u neurologiji pri raznim organskim bolestima mozga. Raspravljajući o neurokirurgiji posebno se osvrće na funkcionalne i psihokirurške zahvate (str.224-5); informirajući o čeonim režnjevima posebno referira o njihovim "višim funkcijama" (str.225-35); smetnjama govora, apraksijama i afazijama posvećuje ne samo relativno dosta prostora (235-46), nego na pregnantan način daje obilje i najnovijih informacija; na sličan način ne propušta naznačiti važnost psihičkih manifestacija i promjena kod tumora, epilepsija, krvožilnih ili upalnih procesa: takve informacije se ni kasnije ne mogu uvijek naći ni u poznatijim udžbenicima neurologije na svjetskim jezicima. Stoga treba još jednom naglasiti, da je Ivo Glavan ostavio djelo, koje je nekoliko desetljeća ne samo bilo solidan udžbenik neurologije, nego sadrži i niz poticajnih poruka za kasniji intenzivniji razvoj hrvatske neurologije u smislu razvoja novih područja neurološke struke i znanosti.» (9)

Sjećam se da sam čitajući rukopis novih poglavlja pripremljenog, nažalost nikad objavljenog, pa, koliko sa sada zna, i izgubljenog rukopisa Petog izdanja njegove knjige, njegovog, kako mu je sam tepao, «životnog djela», bilo je govora i o mogućnostima oporavka motoričkih i psiholoških funkcija. Koristeći već tada postepeno uveden termin «*plastičnosti živčanog sustava*», predvidio je da dolazi vrijeme novih mogućnosti korištenja toga prirođenog, iako u detaljima tada još neistraženog svojstva mozga: upozoravao je na praktičnu potrebu što ranijeg bavljenja neurološkim bolesnikom nakon oštećenja neuroloških ili psiholoških sposobnosti nakon moždanog udara, doživljene traume, preboljele upale ili nakon operacije mozga, kako bi se oštećene funkcije mogle što ranije oporaviti. Stoga nije slučajno da je na Odjelu u Osijeku skupljao tada raspoložive aparate za koje se vjerovalo, da mogu ubrzati oporavak živčanih funkcija i od samih početaka vodio računa o organizaciji «fizikalne terapije» neuroloških bolesnika.

Usprkos nerazumijevanja i nemara sredine ili (možda) zakulisnog sprječavanja da knjiga izađe, među neurolozima u Hrvatskoj i drugim dijelovima Jugoslavije, Glavanova «Neurologija» ostala je još dugo, rekao bih, sve do naših dana, pojam enciklopedijske knjige – udžbenika i priručnika – s mnogim važnim podacima koji praktičaru mogu zatrebati. Tako sam prije raspada Jugoslavije na jednom sastanku neurologa imao prilike razgovarati s tadašnjim šefom Neurološke klinike u Sarajevu pok. profesorom, mojim dragim prijateljem, Ristom Bokonjićem, koji mi je spontano predložio da bismo nas dvojica mogli urediti Glavanovu enciklopedijsku knjigu u «suvremeni dijagnostički priručnik», ostavljajući terapiju manjim knjigama, koje treba češće obnavljati radi neprestanih promjena u terapiji. Nažalost, kasnija zbivanja i pridošli rat te su projekte prekinuli: on je izbjegao iz Sarajeva u München (možda i na moj poticaj), pa smo kasnije katkad mogli kontaktirati samo

telefonom: pred kraj ratnih zbivanja vratio se u rodni Novi Sad, te poslije teške bolesti, brzo preminuo u svom rodnom gradu.

Katkad sam razmišljao o nekim analogijama mojeg i Glavanovog životnog puta, osobito mojeg dolaska u Osijek. Slično poput Glavana, ali u posve drugačijim uvjetima, ja sam 1995. godine, na poziv Ravnatelja bolnice, tada Primariususa Krešimira Glavine, uz odobrenje i podršku Medicinskog fakulteta i KBC-a Zagreb, osobito nakon neugodnih zbivanja na vlastitoj klinici, sa zadovoljstvom i entuzijazmom rado preuzeo vođenje Neurološkog odjela Kliničke bolnice Osijek. Tako sam, nakon ratnih nedaća, koje su zadesile Osijek, pa i njegovu Bolnicu, postao gotovo obnoviteljem, kasnije i osnivačem Neurološke klinike i Katedre u okviru novoosnovanog samostalnog Medicinskog fakulteta Sveučilišta «J. J. Strossmayera» u Osijeku.

Stoga mi je veoma drago, da je upravo Osijek poslije mojeg višegodišnjeg djelovanja na kadrovskom, stručnom i znanstvenom oporavku osječke Neurološka klinike, postao središte naših napora da se ubrza razvoj metoda rehabilitacije i restauracije oštećenih neuroloških funkcija, organizacijom sada već Trećeg Međunarodnog kongresa toga područja, nakon prva dva, koja su okupila vrhunske stručnjake i zainteresirane liječnike tog područja iz regije i iz cijelog svijeta.

U tome vidim, na neki način, nastavak Glavanovog djelovanja na neurologiju u Osijeku, koju je osnovao prije 80 godina.

LITERATURA

1. Boško Barac: Razvoj i perspektive hrvatske neurologije. Zbornik radova 4. Hrvatskog neurološkog kongresa. *Neurol.Croat.* 2005, Vol 54, Suppl. 4: 1-9.
2. Boško Barac: Razvoj i perspektive osječke neurologije. Development and Perspectives of Osijek Neurology. In Croatian. Summary in English. *Med Vjesn* (28) 1996: 95-100
3. B. Barac: On the development of Croatian neurology. *Acta medica Croatica*, 1993; 47:55-60.
4. V. Utvić: Povijest bolničkih ustanova u Osijeku od 1874-1974. II dio. Osijek, 1974: 191-207.
5. Milivoj Kovačić: Kako sam saznao da je prim. dr. Ivo Glavan rođen u Koprivnici? U: Prim. dr. Ivo Glavan. *Koprivnica 1898 – Osijek 1977 (Monografija)*. Gl. ur. : Dr. Milivoj Kovačić. DTS Koprivnica, 1997. str: 7-32.
6. Nikola Mandić: Život i djelo dr. Ive Glavana u Osijeku. U: Prim. dr. Ivo Glavan. *Koprivnica 1898 – Osijek 1977 (Monografija)*. Gl. ur. : Dr. Milivoj Kovačić. DTS Koprivnica, 1997. str: 47-65.
7. Pavo Filaković: Prim. dr. Ivo Glavan (1898. - 1977.), osnivač odjela za neuropsihijatriju u Osijeku. *Med Vjesn* 2009; 41(3-4): str 61.
8. Vladimir Dugački: Zagrebačko razdoblje Ive Glavana (1923-1940). U: Prim. dr. Ivo Glavan. *Koprivnica 1898 – Osijek 1977 (Monografija)*. Gl. ur. : Dr. Milivoj Kovačić. DTS Koprivnica, 1997. str: 33-46.
9. Boško Barac: Ivo Glavan i "Neurologija ponašanja". *Med Vjesn* 1997: 29: 139-145.
10. Boško Barac: Razvoj i perspektive osječke neurologije. Development and Perspectives of Osijek Neurology. In Croatian. Summary in English. *Med Vjesn* 1996, 28: 95-100.

11. Barac B: On the development of Croatian neurology. *Acta medica Croatica*, 1993; 47:55-60.
12. Hughlings Jackson J: On temporary mental disorders after epileptic paroxysms. Evolution and dissolution of the nervous system. Croonian lectures delivered at the Royal College of Physicians. March 1884. *Lancet* 1884,1: 555-558, 649-652, 739-744.
13. Usmeno priopćenje Osječanina g. Dejana Rebića, koji je istom prigodom dobio nagradu za knjigu pjesama, dakako, nižeg ranga.
14. S. Dogan, B. Barac, V. Mandić: Problemi kontinuirane rehabilitacije u neurologiji. 5. jugoslavenski fizijatrijski dani. 5th Yugoslav Physiatric Days, Portorož, 1977: 19.
15. a) B Barac: Razvoj koncepta restauracijske neurologije. U: Zbornik radova - 2. Hrvatski kongres iz neurorehabilitacije i restauracijske neurologije s međunarodnim sudjelovanjem. - 1-5, travnja 2007. Osijek. *Neurol. Croat.* (2007) 56 (Suppl 1): 2-7 – b) B Barac: Development of the concept of restorative neurology. Proceedings. 2nd Croatian Congress on Neurorehabilitation and Restoration neurology with international participation. April 1-5 2007. Osijek. *Neurol. Croat.* (2007) 56 (Suppl 1): 8-11.

Dr. sc. med. Boško Barac, redoviti profesor u trajnom zvanju medicinskih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta «J. J. Strossmayer» u Osijeku (u mir.), redoviti član Akademije medicinskih znanosti Hrvatske (član Senata), Počasni dopisni član Američke akademije za neurologiju, Počasni član Hrvatskog društva za medicinsku i biološku tehnologiju (Crombes), Počasni predsjednik Kuratorija Međunarodnih neuropsihijatrijskih Pulskih kongresa (INPC), Osnivač-Predsjednik Znanstveno-istraživačke grupe za organizaciju neurologije Svjetske neurološke federacije (raniji predsjednik).